

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י מדרשית הדף היומי פ"ח"

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

מסכת מכות - דף ה

עיונים על הדף

"בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם"

מבואר בגמ' לפי פשוטו של מקרא בסיפור, הרג רבי יהודה בן טבאי עד זומם כיון שרצה להוציא מליבם של צדוקים שאמרו שרק לאחר שנהרג הנידון מחייבים את הזוממים מיתה, והוכיח להם ע"י מעשה שהרג לאחר שנגמר הדין ולא לאחר שנהרג את הנידון. והוכיחו שמעון בן שטח שהרג דם נקי כיון שחיוב מיתה בעדים זוממים שייך רק באופן שהזומם ב' העדים. וכו'.

הביא הרמב"ן יש מקשים, הלא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם, צדיקים עצמם לא כל שכן. היינו הוקשה לשואל איך יתכן שנכשל הצדיק בהריגת נפש שאין בה חיוב מיתה משורש הדין. ותיירץ הרמב"ן שאין הכוונה שהרג דם נקי, אלא אולי לא חיוב מיתה מחמת דיני הבי"ד על אותה עדות, שזמם, אבל בודאי היה גברא רשע שהיה מחוייב מיתה על שאר עבירות שבידו, כפי שאמרו בגמ' בב"מ (פג, ב) לגבי רבי אלעזר ברבי שמעון שגרם הריגה לכובס שביזוהו, והיה מצטער הרבה ואמרו לו, אל ירע לך שהרי הוא ובנו באו על נערה המאורסה ביום הכיפורים, היינו שלא נגרמה תקלה לצדיק.

אמנם שיטת התוס' (שבת יב, ב) שהכלל האמור שאין הקב"ה מביא תקלה לבהמתן של צדיקים וכ"ש לצדיק עצמו, זה רק בדברים ששייכים באכילה שיש בהם גנאי ובזיון גדול, והביאו תוס' כמה וכמה גמ' ליסוד זה ועיי"ש.

אמנם הרמב"ן (חולין ז, א) כתב על דבריהם "ואין בטעם הזה לא טעם ולא ריח". והרמב"ן ביאר מורו, שבכל הנידונים שנראה על פניו שנגרם תקלה לצדיק, מדובר או בדמות הענין האמור בסוגיא שלנו שהתברר שאין כאן "דם נקי" שהיה אותו עד זומם אדם רשע, ורק גלגלו משמים שיומת ע"י רבי יהודה בן טבאי, כפי הנזכר במעשה באותו כובס. או באופן שיש תביעה על הצדיק שפשע בדבר והכניס את עצמו למקום שיש לחוש ע"פ הלכה ולכן לא מנעו משמים את הענין, והביא לכך כמה וכמה סוגיות במעשה האמוראים הקדושים.

האם רבי יהודה בן טבאי טעה בדבר משנה?

הרג רבי יהודה בן טבאי עד זומם כיון שרצה להוציא מליבם של צדוקים שאמרו שרק לאחר שנהרג הנידון מחייבים את הזוממים מיתה, והוכיחו שמעון בן שטח שהרג דם נקי כיון שחיוב מיתה בעדים זוממים שייך רק באופן שהזומם ב' העדים.

שואל הערוך לנר ממה נפשך, אם ידע רבי יהודה בן טבאי את הדין שאין הורגים את הזוממים עד שיוזמו שניהם, מדוע הרג את העד זומם. ואם לא ידע את ההלכה, מדוע נזקק לומר שעשה כן להוציא מליבם של צדוקים, הרי לדעתו מן הדין היה אותו עד זומם חייב מיתה, ובא לקיים בא דין התורה של "כאשר זמם".

מבאר הערוך לנר, ע"פ המבואר בדברי הרמב"ן שנזכרו ובדברי הריטב"א, אותו עד זומם כבר היה מחוייב מיתה לשמים שהיה גברא רשע, ואין כאן תקלה לצדיק וכו' כפי שנתבאר. ורבי יהודה בן טבאי ידע שהוא מחוייב מיתה ואמנם בלשון הריטב"א משמע שהיה חייב מיתה לשמים, ומבאר הערוך לנר שיש לומר שהיה לו סיבה של חיוב מיתה בי"ד כגון שבאו עדים שחילל את השבת, א"כ לפני רבי יהודה בן טבאי שדן אותו, היו ב' סיבות לומר ולפרסם שהוא חייב מיתה, אחת מחמת הסיבות הידועות שהיה אדם רע, והשניה משום שהוא עד זומם, ולא ידע רבי יהודה בן טבאי באותה עת את ההלכה שעד שיוזמו שניהם.

החליט רבי יהודה לפרסם את הדבר מחמת שעדות הזמה צריכה הכרזה, וכן ירוויח בכך הלכה להוציא מליבם של צדוקים. וע"ז אמר לו שמעון בן שטח ששפך דם נקי, שהרי אם לא גמר את דינו על חילול שבת עדיין אינו מחוייב מיתה, ועל חיובו מצד עדים זוממים לא יכל להורגו מחמת שלא נגמר דינם של ב' העדים.

ביאור מעניין מצאנו בחידושו של רבי משה לייב שחור עה"ת בספרו ארבי שהם (דברים יט, טו) רבי יהודה בן טבאי ידע את ההלכה של אין עדים זוממים נעשים זוממים עד שיוזמו שניהם, וסבר שבי"ד יכולים להרוג אף מי שאינו מחוייב מיתה משורש הדין, והמטרה היא להוציא מליבם של צדוקים, ומטרתו הייתה ללמד את ההלכה שאין הורגים א"כ נגמר הדין ע"פ הזוממים, ולא לאחר שנהרג את הנידון.

עתה אמר לו שמעון בן שטח הרגת דם נקי שלא קיימת את הענין "להוציא מליבם של צדוקים", שהרי עוד הלכה נחלקו הצדוקים עם חכמי ישראל, לדעת חכמי ישראל "עד שקר העד" עד שתפסל כל העדות בהזמה, ואילו הצדוקים דרשו "ועשיתם לו כאשר זמם" אפילו עד אחד בלבד, אמר שמעון בן שטח לרבי יהודה, אמת שהפקעת את הדין של נגמר הדין, אבל עדיין לא הוצאת מליבם של צדוקים, שהם יאמרו שהם צדוקים בדרשתם "לו" אפילו עד אחד.

מדוע טרחו חז"ל "להוציא מליבם של צדוקים"?

כנזכר בכל הנידון של אין העדים נעשים זוממים עד שיגמר הדין על פיהם, ודברי המשנה שענו לצדוקים ויחסו חשיבות לדרשותיהם עד שהונצחו בדבר משנה. וכן רבי יהודה בן טבאי שהתאמץ להוכיח לפי המעשה הנזכר.

והארכנו בעבר בענין זה, הרמב"ם (שו"ת רסג) "וכל דבר שיש למינים פתחון פה עליו חוץ מדעת רבותינו ז"ל, ראוי לנו לפרסם המחלוקת עליהם".

במהרי"ץ חיות (יומא מ, א) ביאר אותם כתוב "צדוק" ו"בייתוס" הכחישו את הקבלה והתורה שבע"פ וטענו על עדת הרבנים כי הנהגה אצלם לעקם המקראות כטוב בעיניהם, ולהוציא דרשות שונות לעשות במצות התורה כחפצם. וחז"ל היו עושים מעשה להוציא מליבם של צדוקים, למען לא ימצאו הצדוקים מקום ללעוג עליהם ואמרו חז"ל "לא ניתן פתחון פה לצדוקים לרדות בנו".

בשו"ת רבי אליהו מזרחי (סימן מ) כתב שבמקום שאפשר לדחותם, אין צריך להזדקק להם. לא לענות להם ולא לדרוש בפסוקים ובטעם הדבר. אולם במקום שאי אפשר לדחותם, מותר להודיע להם. וסיים הר"ם ז"ל "ונהי שאין ראוי לכתחילה ללמדם, מכל מקום אם נפל שום אחד ממנו ביוכוח עם הצדוקי ואין אנחנו יכולים לדחות הצדוקי בקש, צריך להודיעו טעמו של דבר מפני חלול השם.

נושא: משלשים ביניהם. רבינו עדים זוממים. נגמר הדין.

עדים שהזומו על ממון מחלקים ביניהם את הסכום שרצו להוציא מהנידון. **אולם במלקות** אינם מתחלקים אלא כל אחד מן העדים לוקה. **אמר אבי** המקור ללמד בגמ' "מיתה" מחייבי מיתות בי"ד שאין מושג מיתה למחצה, כך אין מלקות למחצה. **לדעת רבא** היות והדין האמור בעדים זוממים "כאשר זמם לעשות לאחיו" וממון שייך שיצטרף לנידון, **אולם** במלקות לא שייך לצרף. דין "עדים זוממים" זה רק באופן שהעידו על **גופם של העדים**, היינו אם העידו שההרג היה במקום אחר או ההורג היה במקום אחר, **אז** נעשים זוממים ע"פ עדות זו. **ונעשים זוממים** כאשר מעידים המזימים שאותם עדים היו עמהם במקום אחר.

לדעת רבנן, באופן שבאו לחייב את הנידון הרבה כיתות עדים, ואח"כ באו עדים מזימים והזימו את כולם, הורגים את כולם מדין כאשר זמם. **ולדעת רבי יהודה**, הכת האחרונה שהזימה את כולם **נקראת** "איסטטית" היינו נטלה עצה להרוג את כולם, ורק הכת הראשונה שהזימה חייבת מיתה. **ואמנם** אם יש חשש שהם משקרים, מדוע כתי ראשונה נהרגת, **לדעת רבי אבהו**, (הלל ה, ב) מדובר שהרגו את הכת הראשונה. **והנמ' שאלה** א"כ מה שהיה היה. **ביאר רבא**, שהורגים רק כאשר יש כת אחת להזימ, ואם יש הרבה עדים וכולם הזומו אין נהרגים, **ונשאר הנמ'** בקושיא משלשן המשנה.

כמבואר, כדי לקבל דין עדים זוממים צריכים להזימ את העדים עצמם, **ביאר רב אדא** המקור לדין זה, "והנה עד שקר העד שקר ענה" גופה של עדות, שקר. **לדעת תנא דבי רבי ישמעאל** "לענות בו סרה" סרה בגופה של עדות.

אמר רבא, אמרו ב' עדים שפלגו הרג את הנפש במזרחו של בית, ובאו עדים ואמרו עמנו הייתם במערב **אם לא יתנו לראות מערבו** כבית את מזרחו, הם זוממים. **והחידוש בדבר זה**, שלא אומרים שראיית העדים יותר טובה משאר בני אדם. **עוד אמר רבא**, אמרו עדים שהרג פלוני ביום ראשון בבוקר בירושלם, ובאו עדים ואמרו שביום א' בערב היו העדים בנהדרעא, **אם ניתן להניע מסורא** לנהדרעא אין זוממים, ואם לאו הם זוממים. **החידוש** של האלו חוששים לנמל שפחד באוהו. **עוד אמר רבא**, העידו שהרג את הנפש ביום א, ובאו עדים ואמרו עמנו הייתם ביום א, אבל הרג ביום ב, או שאמרו שהרג בעה"ש, הזומם והנהרגים כיון שכל זמן של פסקו בי"ד וההורג חייב מיתה, הם נהרגים על עדות הזומם שעדיין לא מונדר "בר קטלא". **והכלל** זה שאמר רבא אין חידוש שמעין הלכה זו שנהג לקמן, **אולם חידש** באופן שאמרו העדים שנגמר דינו כיון שהרג את הנפש, ובאו עדים ואמרו עמנו הייתם, ונגמר דינו קודם או אח"כ, באופן זה אין חידוש זוממים מיתה, **כיון** שכבר נגמר דינו למיתה ובאו לחייב מיתה אדם שכבר דינו למיתה. **וכן בתשלומי קנס** העידו שטבח ומכר בהמה שנבג, והזומם על זמן העדות אולם המעשה היה לפניו או אחרי, הם משלמים כיון שבאו לחייב אדם פטור. אבל אם העידו על גמר דינו, והזומם ונמצא שבאמת נגמר דינו, הם שורפים כיון שחייב לחייב אדם שחייב.

אשה הביאה עדים לבי"ד, ונמצאו שקרנים. הביאה עוד עדים, נמצאו שקרנים. הביאה כת נוספת ולא הוכחו בחקירות הדיינים, **אמר ר"ל** הם אינם נאמנים כיון שהחזקה האשה שהיא מביאה נהגים כשוליים. **אמנם ר"א**, אמנם היא שקרנית אבל עם ישראל לא החזיק לשמוע לה ולהעיד שקר. **פעם אחרת** היה מעשה כזה בבי"ד של ר"ל, ואמר ר"ח כפי שאמר ר"א, **התבונן ר"ל בר"א** ואמר לו מדוע לא אמרה הלכה זו בשם ר"ח. **וצד לתלות** את מחלוקת ר"ח ור"ל במחלוקת רבנן ורבי יהודה במשנה, **כאמור** בדברי המשנה כת אחת שהזימה הורגת כתות מיתה, **לדעת רבנן** הורגים את כולם ולא חוששים ששכר עדי שקר שזימום את כולם, **כדברי ר"ח**, **ואילו רבי יהודה** סבר שלא הורגים כיון שיש חשש שהם מזימים את כולם בשקר, **כדעת ר"ל** **זוהה הנמ'**, אמר ר"ל, אף **לרבנן** שסבורים שאין לחוש שאדם יתעורר עמו, **אמנם** חז"ל הביאו להזימ על אחותו של אביה, ובת אחת אשה חוששים שמעוניינת להעמיד את דבריה. **ור"ח אמר**, **רבי יהודה** סבר שהדבר מזור שכל העולם יתבדוק ליד העדים האלו באותה שעה, אבל בנידון של האשה העדים האחרונים יתכן וידעו עדות אמר לאשה.

עדים זוממים מחייבים מיתה רק באופן שנגמר הדין על פיהם ומחמתם חייבו את הנידון מיתה, עדיין לא הרגו את הנידון. **הצדוקים** אחוז שחייבים מיתה אם הרגו את הנידון כיון שדרשו "נפש בנפש". **אמר רבנן** הצדוקים שהרי נאמר "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" הרי מבואר ש"אחיו" עדיין קיים, **ונאמר** לשון "נפש בנפש" לומר שרק באופן שנגמר הדין על פי העדים.

ברבי אמר, כל עוד שלא הרגו את הנידון, הנהגים הזוממים. ואם בי"ד הרגו את הנידון, אין הורגים את העדים. **אמר לו אבאי**, יש ק"ו אם קודם שנהרג הנידון, הורגים אותם. לאחר שנהרג לא כ"ש, **אמר לו רבנן**, לדמתו רבנו שאין עונשים מן הדין. והמקור ל"אין עונשים מן הדין" שיריבתה תורה באיסורי עריות אחותו שהיא מאביו ואמו, למרות שכבר נכתב במפורש אחותו שהיא רק מאביו או רק מאמו. **ולבני** "אין מזיחין מן הדין", כ"ל שיש אזהרה מיוחדת על אחותו שהיא בת אביו ובת אמו, **לאחר** שכבר נזכר אזהרה על אחותו שהיא רק אחותו מאב או רק אחותו מאם.

כאמור עדים נעשים זוממים רק כאשר נגמר הדין על פיהם, **וכן לגבי מלקות** שלמדו גז"ש "רשע" מחייבי מיתות. **וכן לגבי חיוב גלות** נאמר "מגז"ש רוצח".

רבי יהודה בן טבאי הרג עד זומם לאחר שנגמר הדין על פיו, כדי להוציא מליבם של צדוקים. **ואמר לו שמעון בן שטח** שהרג דם נקי, כיון שאין העדים נעשים זוממים א"כ הזומם שניהם. **קבל על עצמו** רבי יהודה בן טבאי לא לזון אלא בפי שמעון בן שטח, **וככל ימיו** היה מתמטח על קברו והיו שומעים קול ולא ידעו העם של מי הקול, **ואמר להם רבי יהודה** שזה קולו שלו שהוא מפיסו את העד שהרג, והוארי למחר שנפטר רבי יהודה הפסיק הקול. **אמר רב אשה בריה דרבא לרבי אשי**, יתכן שהקול היה של העד, ונפסק הקול לאחר שנפטר רבי יהודה, שהעד תבע אותו בבי"ד של מעלה, **אז** שפייסו למעלה.